

ROMANO GUARDINI

Dobro in vest

Človek živi in raste. Ob njem, skozenj in v njem se nenehno dogaja tisto, po čemer je stalno vpleten v naravo kakor rastlina in žival. Obstaja pa tudi tisto, kar ga razlikuje od vsega tega.

Človek zlasti ne raste in se ne giblje samo po nagonu samohranitve in širitve življenja, marveč deluje. Delovati pa pomeni opravljati nekaj, kar je vame položeno; da obvladujem, kar je dano meni ali ob meni; da nekaj oblikujem in predstavljam; da stremim za cilji in ustvarjam dela.

V delovanju obstaja pomembno razlikovanje: nekaj drugega je, ali samo uresničujem neki »namen« ali pa izpolnjujem, kar moram, in opravljam kot dolžnost. »Namene« uresničujem neprestano. Če se hočem npr. z nekom srečati, moram iti tja, kjer prebiva, bodisi peš ali s prometnim sredstvom. Življenje doma, v poklicu, v javnosti je sestavljeno iz »namenov« in vanje usmerjenih dejanj. Slednja imajo smisel prav v tem, ali uresničijo svoj »namen«. »Namen« pa želim udejanjiti zato, ker je potreben za moje bivanje ali ga podpira.

Drugače pa je, kadar gre za tisto, kar moram delati ali *naj* bi opravljal po dolžnosti, torej za tisto, kar *naj* storim. Če povem naravnost: gre za to, da delam nekaj, ker je takó prav; ker čutim tisto kot obveznost. Ne zato, ker hočem s tem nekaj doseči, čeprav so v opravljanje dolžnosti vedno vpleteni tudi nameni. Skupna lastnost vseh namenskih dejanj je »korist«. Nasprotno pa se skupna lastnost vsega, kar *naj* bi bilo opravljeno kot dolžnost, izraža z besedami »dobro je; v sebi je dobro«.

Gre torej za »dobro« sólo po sebi, ne za dobroto kot izkazovanje pomoči potrebnemu in predmet, ki pomoč omogoča.

Zberimo moč svojih pogledov in dovtetnost za to, kar označujemo z besedo »dobro«. Ob tem se nabere vse mogoče, kar nas ovira. Današnji ljudje smo dvomljivci. Nagibamo se k temu, da bi človeku, ki nam govori o dobrem, zastavili Pilatovo vprašanje: »Kaj je dobro?« Vprašanje, ki ne pričakuje odgovora, ker se vnaprej ve, da ga ni. Dvom je smiseln, saj je marsikaj odvisno od tega, ali ga zaznamo. Toda tukaj ga ne bomo iskali, ker ne bi prišli do konca. Moramo se preriniti skozi dvomljivost in jo premagati. Premagovati moramo tudi utrujajoče hude izkušnje, tiste izkušnje, ki nam jih je prineslo prizadevanje za dobro ... pa še zmote v mišljenju, govorjenju in pisanju našega časa ... vse to prerivanje in pehanje okrog nas, pogosto tako zmedeno in neprozorno, da se nam zdi nemogoče spoprijeti se s tem stanjem ... To in še kaj drugega moramo premagovati.

Naši najgloblji notranjosti moramo pustiti do besede. Saj vemo: »Dobro obstaja!« Obstaja tista izjemnost, ki se more nasloniti na najbolj navidezno dejanje in mu vtisniti pečat neke brezpogojnosti, vzvišene nad vsakršen namen. Obstaja tisto dokončno, o čemer ni mogoče več razpravljati, ker je samo v sebi vzvišeno. Obstaja tista skrajna točka, kamor se morem umakniti – pa naj stane, kar hoče –, ko rečem: »Saj sem le dobro hotel.« To obstaja. Tisto nekaj, kar ni odvisno od nič drugega, marveč stoji samo v sebi. Tisto nekaj, kar ne dobiva svoje upravičenosti od nič drugega, marveč jo ima v sebi. Tisto nekaj, pred čimer ne smemo ostati ravnodušni, če nočemo zapraviti svoje časti.

Dobro je tisto poslednje, nepojasnjeno, na kar se opira tudi moje poslednje, nepojasnjeno.

Dobro tudi ne visi nekje tuje v nedostopnem prostoru. Povezano je z menoj. Dobro se me dotika. V meni je nekaj, kar se bistveno odziva na dobro, kakor se odziva oko na svetlobo: *vest*.

Spet moramo prodreti skozi neko oviro. K novodobnim nagnjenjem nujno spada izkoreninjenje vesti. Morda naj bi iz nje naredili nekakšno priložnostno nadarjenost, torej »moralnemu človeku« postavili nasproti »nemoralnega«. Ali pa v vesti videli posledico zgodovine oz. družbenega okolja. Potemtakem bi bila vest

nekaj šele polagoma nastalega, nekaj privzgojenega, kar more tudi izginiti. Torej je treba spet prodirati skozi zmešnjavo socioloških, psiholoških, zgodovinskih polresničnosti, da bi spoznali temeljno dejstvo: *vest obstaja!* V nas je tisto poslednje nekaj, kar je v povezavi z dobrim; kar se odziva na dobro kakor oko na svetlobo.

Moč tega odziva more opešati, more tudi otopeti zaradi dednosti ali vpliva okolice ali pa se zmedemo zaradi osebnih izkušenj. Če hočemo nekaj opaziti, moramo iskati tam, kjer nastopa v čisti obliki. Potem bomo tudi sposobni presoditi, kar je zatemnjeno. Tedaj bomo mogli reči: *vest obstaja*. Saj jo nosimo živo v sebi. Javlja se, ko gre za dobro ali zlo.

Da bi bolje zaznali, kaj je *vest*, se zamislimo v nemško besedo zanjo: *vest* – *Gewissen*, je več kako samo *wissen* – vedeti. Morda je to bolje izraženo v stavku: »Vem sam iz sebe,« torej vem, »da je tako prav«. Tisto, kar je prav, pa je dobro. Zdi se nam, da to poznamo, hkrati pa se nam izmuzne, če hočemo razumljivo ubesediti. Pomislimo na Avguštinovo besedo: »Če me ne vprašaš, vem. Če me vprašaš in naj bi povedal, ne vem.« Kaj to pomeni?

Najprej in zlasti: dobro je nekaj. Ni nekakšen »kako«. To bi se dalo izraziti v stavku: »Ne gre za to, kaj naredim, marveč da imam o tistem dobro mnenje.« Torej je dobro nekaj, kar naj bi hoteli, ne samo mislili. Torej neka vsebina, a katera?

Dobro je dobro. Ne moremo ga prevesti z ničimer drugim. Ne moremo npr. reči: dobro je ljubezen do drugega človeka. Ali: dobro je zvestoba do samega sebe. To bi bil samo en izraz dobrega. Po drugi strani pa tudi ne moremo reči: dobro je resničnost. Seveda je dobro resnično, toda ni resničnost, marveč dobro, samo po sebi.

Vedno pa je tudi neka vsebina. Nekaj pozitivnega je. Več kakor to: je pozitivnost, utelešenje časti, vzvišenosti, vrline. Dobro obstaja samo v sebi. Nekaj živega je, nič abstraktnega, marveč nekaj živo duhovnega. Od kod to vem? Spoznavam pač. Od znotraj pride k meni. Tako se me dotika moja *vest*.

Dobrega ne morem prevesti z nečim drugim, ker je poslednje. Sicer pa niti ni treba, da bi ga razumel od drugod. Saj je vsa moč njegove vsebine dovolj zgovorna. Iz njega samega ga razumem.

Vsebina dobrega je neskončna. Enako je brezpogojna njegova veljava. Brž ko ga poskušamo razumeti čistega, začutimo, da je globina njegove vsebine nedoumna, njegova širina neizmerna, njegova polnost neizčrpna, njegovo bogastvo značilnosti in vrednot neobvladljivo. Neskončnost vsebine spada k bistvu dobrega. Hkrati pa je dobro popolnoma preprosto. Grška filozofija pozna merilo za stopnjo bivajočega, ker pravi: bivajoče stoji toliko višje, kolikor več vsebine obseže, in je hkrati preprostejše. Torej: dobro je neskončna vsebina v popolni preprostosti.

Prav iz tega prihaja težava, kako naj bi odgovorili na vprašanje: Kaj je dobro? Pogled se izgubi v polnosti vsebine, preprostost pa naredi, da se vsebina očesu izmika.

Kljub temu ostane vprašanje: Kaj je dobro?

Odgovoriti sem poskušal takole. Živo dobro gane mojo vest. Ko dobro sprejem s svojim mišljenjem, hoče učinkovati v mojo resničnost. Prva naloga vesti je v tem, da začuti zahtevo dobrega, ki hoče biti človeško uresničeno. Dobro torej zahteva, sili: »Sprejmi me! Razumi me! Hoti me! Naredi me!« Vest odgovarja – predvidevamo, da tako odgovarja, čeprav se morda tudi brani ali izmika: »Hočem! Hočem ti dobro ...«, toda zdaj zastane, se domisli: »Če naj to naredim ... kaj naj storim? Ti dobro – kaj si?« Na to najprej ni odgovora. Da bi dobro izčrpali in izgovorili v uresničujoči vsebini, to pač ne gre. Na tako vprašanje dobro molči. S tem pa stvar še ni končana. V naslednjem trenutku se mora, recimo, nekaj zgoditi v službi poklica. Tedaj pride odgovor: »To, kar je treba tukaj narediti, da bi bilo ustrezno – to sem jaz,« pravi dobro.

Z drugimi besedami: kaj je uresničenje, ki ga dobro zahteva, bo pojasnjeno s tem, kar je vselej treba narediti. Na tem mestu pa si moramo pojasniti dva pomembna pojma: *položaj* in *posamezen primer*.

To dvoje pač ni isto. Oboje bi rad pojasnil z zgodbo: v neki družbi so pripovedovali, da sta šla dva trgovca v puščavo. Nekega dne je začelo primanjkovati vode. Zaloga naj bi nazadnje zadostovala samo za enega. Zdaj so navzoči v družbi začeli pretresati vprašanje, kaj naj trgovca naredita. Razdeliti si vodo in potem umreti? Ali

naj pije starejši, mlajši pa se žrtvuje? Ali naj se starejši umakne na ljubo mlajšemu življenju? Tedaj se je oglasil star gospod: »Kar tukaj govorimo, je prazno. V primeru, ki ga obravnavamo, manjka odločilno, namreč mi sami. To je le teoretična zadeva, ki se nas ne tiče. Če bi bili mi v tem položaju, bi vedeli, kaj naj naredimo.« Vidimo, za kaj gre: »Primer zadeva srečanje ljudi, okoliščin in dogodkov, pri katerih nisem udeležen. Ne zahteva ničesar. Samo teoretično ga moremo obravnavati. Nasprotno pa položaj vključuje sestav ljudi, okoliščin in dogodkov, pri katerih sem udeležen, se me tičejo, se z zahtevo obračajo name. Primer moremo pustiti v nemar, položaja ne. Ta zahteva, da sprejmemo stališče, odločitev in nekaj naredimo.«

Položaj mi zdaj pove, kaj je dobro. Tisto, kar je treba narediti, pa je odvisno od položaja okrog mene. Razmerje do dobrega moremo razumeti z različnih strani. Vidik, ki smo ga izbrali, ima seveda svoje pomanjkljivosti. Nekaj zelo pomembnega pa se zdi, da se tam vendar odkriva veličina tega razmerja in njegova živost.

Nravno razmerje je nekaj velikega. Vzemimo besedo v njenem preprostem zanosu. Nravna izkoreninjenost našega časa večinoma ne izhaja od tod, da je bila nravna naloga občutena kot pretežka, marveč da se je zdela prelahka, ne duhovna in dolgočasna. Nravna naloga ni prazna oblika, marveč je polna vsebine. Tudi ni nič ubožnega, marveč neskončno bogastvo, ki pritiska na mojo vest, na moje srce, hoče izmeriti, pritrditi, biti izpolnjeno. Nekaj neizrekljivo velikega je v zavesti, da si odposlanec dobrega v svetu, nosilec njegovega poslanstva. Biti ta, ki mu je usoda dobrega – najvišjega in v tem nasilnem svetu najnežnejšega, najslabotnejšega – zaupana. Dobro ne bo resnično, če svoje npravne naloge ne opravimo. Presodimo to s plemenitim ponosom našega srca!

Dobro ni mrtev zakon. Neskončno življenje je, ki hoče biti rojeno v to resničnost. Hoče pridobiti zemeljsko, človeško podobo. To se zgodi v npravnem dejanju. Npravno ravnanje vsebuje nekaj skrivnostnega. Ne pomeni samo, da izpolnjuje neki zakon, marveč da mu je dano življenje.

Opravljati dobro je resnično ustvarjanje. Ne zgolj izpolnjevanje nekega predpisa, marveč ustvarjalno uresničevanje nečesa, česar

še ni. Naše nravno življenje je obubožano, ker postaja dolgočasno. Dolgo časa je bilo pod vplivom racionalistične etike, Kantovega formalizma in neke shematizirane morale, dojete kot izpolnjevanje predpisov. To pa seveda ne drži. Kar prisluhnimo Platonu, pa bi tukaj, v prvem zavestnem načenanju problema občutili ves ustvarjalni zanos etičnega ravnanja. V nraavnem ravnanju gre za to, da naredimo resnično, kar še ni človeško resnično. Zemeljski lik naj bi postal večno-neskončen.

To pa pomeni dvoje. Najprej to, da poprimemo tisto veliko, večno in dobro. Kako? S čim? Z edino močjo, ki jo je mogoče prijeti: s svobodo naše volje in, globlje, našega srca, ki pravi »da«, »pripravljen sem za dobro«; ki se dvigne in hoče, se steguje po dobrem, je njega »lačno in žejno« in se žene za njim. Z notranjostjo, ki se odpre, sprejema, spušča noter, dokler ni vse »prekvašeno«; vse očiščeno in oplemeniteno. Čistejša ko je pripravljenost in odločnejša volja, globlja in močnejša zahteva, čim bolj se odpira in bolj ko je notranjost polnejša in določena, toliko močnejše in polnejše imamo dobro znotraj, v duhu in srcu.

Potem pa moramo delovati noter v resničnost, sicer ostane hrepenenje nerodovitno. Moramo oblikovati snov resničnosti, ki nas obdaja: v položaj. To se pravi, da razumemo, kaj je novo. To okrog mene: ljudje, dogodki, reči, stanja ... to pride, se zgodi, se potegne skupaj, tukaj, zdaj – zdaj pa moram to razumeti. Moram videti: kaj je tisto dobro? To videti, presoditi, odločiti, narediti; jasno, velikodušno, premišljeno, odločeno v močnem, v dejanju, ki ima kri in barvo, polet srca in zanesljivo roko – to se pravi delati dobro.

Nravno ravnati pomeni torej nekaj ustvarjati. Ne v kamnu, barvi in ilovici, marveč v resničnosti snovi življenja. Svet je nedokončan. Vedno prihaja k nam kot položaj, ki naj ga dokončamo v nraavnem ravnanju. Dokončali naj bi ga s tem, da bi vanj vdelali dobro. Nravno življenje je postalo puščobno. Ustvarjalne moči so odpotovale v neko estetizirano umetnost; v neko politično delo; v zgolj gospodarstvo ali kamor že. Čas je, da nraavno ravnanje spet prepoznamo kot ustvarjanje in žive nraavne moči spet pustimo odteči tja.

Nravnost ni posebna priložnost poleg drugih. Snov za nra-
vstveno daje celotna resničnost. Vse, kar je, je njena vsebina.
Tomaž Akvinski pravi: »Dobro je treba storiti. Toda, kaj je dobro?
Tisto, kar je vselej pametno, bistveno.« To »vselej bistveno« pa so
okolščine z vso polnostjo vsebine; življenje, ki v teh okoliščinah
vedno znova stopa naprej z vsem, kar je v njem. Kolikor višja je
vrednost nramnega dejanja, toliko polnejše je vsebinsko bogastvo
okolščin in s tem resničnosti. Vrednost nramnega dejanja je odvi-
sna od tega, da vidim polnost vsebine resničnosti in morem s tem
pokazati tudi preprostost dobrega.

S tem pridemo spet do vprašanja o etični zbezanosti našega
časa. To ni samo pomanjkanje etičnega ustvarjalnega veselja, marveč
dejstva, da v spremembah našega časa ne vemo več, kje potekajo
glavne črte nramnosti. Nastala je etična jezikovna zmeda, nezaupanje
do običajnih etičnih oblik. Pustimo vnemar vprašanje, kje so vzroki
za to. Verjetno bodo pri subjektivizmu, pri neobveznosti in razpušče-
nosti našega časa. Vzroki so mogoče tudi v tradicionalnem nramnem
mišljenju, ki je mnogokrat otrpnilo in iz svojih oblik izgubilo živo
polnost resničnega. Naj bo že kakorkoli. Vsekakor obstajata hkrati
etično nezanimanje in zbezanost. Za občutek mnogih se za nramno
ni vredno tako resno zavzemati. Drugi, ki bi bili to pripravljeni
storiti, pa ne vedo, kje naj začnejo. Čutijo se zmedeni; niso si na
jasnem glede norm. Med seboj se ne morejo zediniti.

Treba je tudi vabiti k delu, iskanju in razmišljanju. Najpomemb-
nejše pa se zdi spodbujanje moči za nramno delovanje: da človek
zagleda nramno nalogo v njeni veličini in tudi v njenem obilju. Da
svojim močem zaupa. Da se jih zaveda. Da iskreno očisti svoje
misli in potem spet pridobi zaupanje. V veselju in resnosti mora
vstati nramno delujoč človek, ki hrepeni po dobrem. Nramna na-
loga pritiska, razburja in zahteva. Tisti, ki široko odpre oči za to,
kar »je treba narediti« in kaj kliče iz dogodkov in stvari, hoče biti
pripravljen in tudi je. Pusti, da se bo tak človek pojavil in dojel,
pa bo nramni zastoj premagan.

Zahteve potem nastopijo in cilji postanejo razločni. Besede so
pripravljene, spet se oblikuje razumevanje in skupnost za hotenje.

Potem bo tudi resničnost in polnost modrosti krščanskega nramnega nauka znova občutena in s spoštovanjem sprejeta.

To je pomembno za moškega. Pomembno pa je tudi s stališča ženske, ki danes nastopa v širokih vrstah splošnega mišljenja in ustvarjanja. Moški navsezadnje more živeti po ukazih. Ženska pa bi shirala. Njeno delovanje je ustvarjanje in ni usmerjeno v delo, marveč v življenje. Ženska ne uresničuje norme, marveč daje nujni v notranjosti telo in zemeljsko bivanje. Pot od neskončne polnosti v poseben lik je njena najgloblja naloga. Resničnost biti in življenja ter tega bogastvo je njena snov. To resničnost si mora vzeti k srcu, pustiti, da se približa njenemu življenju in postane snov za tisti lik.

Zdaj pa se vrnimo k pojmu vest.

Vest je najprej tisti organ v človeku, po katerem odgovarjam na dobro in sam pri sebi vem, da dobro obstaja kot nadvse pomembno. Skrajnost mojega bivanja je povezana z njim. A treba ga je udejanjati. V tem se odloča tisto poslednje. Vest pa je organ, s katerim iz obstoječega položaja razumevam razloge in posebnost dobrega. Z vestjo ugotavljam, kaj je dobro tukaj in zdaj. Z dejanjem vesti presojam tudi vsakokratni položaj in razumevam, kaj je prav in s tem dobro.

Tako je vest tudi tisto mesto, kjer stopi večnost v čas. Je rojstni kraj zgodovine. V vesti se prižge »zgodovina«, ki je vse kaj drugega kakor naravno dogajanje. Zgodovina pomeni, da večnost po svobodnem človekovem dejanju stopi v čas.

Seveda ne gre kar gladko. Težave se postavljajo naproti. Najprej: »položaj« je pogosto vse drugo kakor nekaj preprostega. V njem so različne nasprotujoče si zahteve. Najrazličnejša človeška in stvarna razmerja se povezujejo, križajo in ugovarjajo. Bolj ko je buden občutek za zahteve človeka, stvar in razmere, težje je spoznati, kaj je navsezadnje treba narediti. Izobraževanje vesti je prav v tem, da se ožina pogleda odpre za množstvo podob; da je premagana topost občutka za raznovrstnost zahtevajočih vrednot; da človek postane občutljiv za polnost in ubranost zahtev. Tu pa se pojavi nasprotna nevarnost: da se človek v tej raznovrstnosti izgubi in da od samega gledanja, razumevanja in hotenja za pravilno ravnanje ne pride do odločanja in delovanja.

Potem: vsak položaj, v katerem se znajdemo, je enkraten. Ni ga še bilo in se ne bo ponovil. Pač obstajajo podobnosti. Npr. pride nekdo in hoče pomoč. Ta človek, kakršen je, pride k meni, kakršen sem, v teh okoliščinah in s to prošnjo, za isto uslugo bi se spremenilo vsaj to, da sva midva drugačna zaradi tistega, kar sva od zadnjega srečanja počela in izkusila. Torej se vsak položaj resnično pojavi samo enkrat. Tudi tisto, kar je bilo treba narediti, še ni bilo nikoli narejeno in ne bo. Torej je treba tisto uganiti in ustvarjalno oblikovati. Pri tem nam pomaga izkušnja iz preteklosti, pomagajo vzgojitelji, prijatelji, okolica ter splošna načela in podobni primeri. Nas vodi Božja zapoved in ukaz oblasti, ki deluje po Boži volji. Naloga, ki jo je treba zaradi njene posebnosti sprejeti in pri kateri se je treba odločiti, kako naj jo pravilno rešimo, nam ne bo prihranjena. Stopnja npravnega ravnanja je odvisna tudi od okoliščin. Seveda potrebujemo pravilo, ki nam pomaga, da posebno enkratnost obvladamo.

In še tretje: dobro ni lahko delati. V resnici se pogosto upiramo. Če že ne z zavestno voljo, pa z nezavednim odporom. Za to, kar govori verouk o skitem zlu v človeku, ki se upira dobremu, ponuja dušeslovje znanstveno razlago. Kaže namreč, da nismo nikoli brez pobude volje in prizadevanja. Tudi če mislimo, da presojamo brez predsodkov in ravnamo stvarno, smo pod vplivom vsiljivih ali zaviralnih nagibov. Ti so mogoče povsem nezavedni in torej za našo zavestno izkušnjo nedostopni. Ali pa so podzavestni in samo deloma zavestni. Ti nagibi pa niso vedno usmerjeni k dobremu. Nasprotno! Vplivajo ne le na naše ravnanje, marveč tudi na naše spoznanje in presojo. Odvrčajo pogled od predmeta; poudarjajo samo nekatere stvari na njem, jih slabšajo, osvetljujejo ali zatemnjujejo in kazijo. Morejo pa tudi povzročiti, da stvarni položaj popolnoma izgine.

Tedaj postane očitno, kaj vse zmore vest.

Njen pogled naj bi bil odprt za položaj v vsej njegovi polnosti. Za ljudi, kakršni so, za to, kakšne so razmere in odnosi, pa tudi, kakšne zahteve je nujno treba upoštevati. Naš pogled se mora osvoboditi vseh meglenosti, zaprek in odklonov. Vedno globlje se jih mora osvoboditi. Vedno globlje mora prodirati v bistrost, ki

more in hoče videti. Vsa predmetna raznovrstnost položaja mora biti zajeta in razložena z dokončnim smislom.

In sicer kot pomembna točka nekega položaja, ki ga še ni bilo in ga tudi ne bo. O njem naj bi se poučil iz izkušenj človeštva, iz izkušenj tistih, ki so me poučevali; iz mojih lastnih preteklih izkušenj, ker se splošno načelo in živo medsebojno srečanje vzajemno oplajata. Vse to pa me ne odvezuje naloge, da sprejemam novost, ki je samo tukaj in je nastala iz same sebe, ne tudi iz gledanja, pojasnila, drznosti in ustvarjanja.

Če pa je položaj večpomenski in brez jasne usmeritve delovanja, potem mora vest privedi do odločitve. Potem mora povedati: »Tako je najboljšo. Tako naj bi ravnali!« Pri tej odločitvi mora vztrajati in jo izpeljati.

Tako je vest organ za večno zahtevo dobrega, ki naj bi bilo narejeno: z vestjo je človek odprt v večnost. Hkrati pa je usmerjen v čas in vsakdanje dogajanje. Vest je organ, ki nas kliče k dobremu. Z njim bomo vedno znova spoznavali, kako se mora večno-neskončno dobro obvladovati v posebnostih časa. To je hkrati poslušnost in novo stvarjenje; je razumevanje in presojanje; je prodiranje in odločanje.